

O‘ZBEK VA KOREYS MAQOLLARIDA MENTALITET VA MILLIY XARAKTERNING IFODALANISHI

Murodova Iroda Poyonovna

IIV Qashqadaryo viloyati akademik litseyi, ona tili va adabiyot fan o‘qituvchisi

Aliqulova Feruza Abror qizi

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o‘zbek va koreys xalqiga xos milliy mentalitet va xarakterning maqollarda aks etishi misollar yordamida solishtirib o‘rganildi.*

Kalit so‘zlar: *maqol, milliy xarakter, milliy mentalitet, qadriyat, madaniyat.*

Maqollarning lingvokulturologik xususiyatlariga to‘xtalar ekanmiz, millatlarning o‘ziga xos milliy xarakteri va mentaliteti haqida so‘z ochmay ilojimiz yo‘q, albatta. Chunki xalqning o‘ziga xos madaniyati, tarixi va urf odatlarini ixcham holatda yetkazib beruvchi xalq maqollari xalqning mentalitetini ifodalashda yetakchi o‘rinda turadi.

Maqollar xalq ijodiyotining bebaho namunasi bo‘lib, o‘sha xalqning milliy – madaniy xususiyatlarini, dunyoqarashi va millatning ruhiyatini ifodalaydi. Mashhur tilshunos Dal aytganidek, “maqollar to‘plami – bu xalq tilidan, tajribadan olingan hikmatlar majmuasi, sog‘lom aql sarasi, xalqning hayotda orttirgan haqiqati” [1, b. 171] .

Turli tillarning maqollariga to‘xtalar ekanmiz, ular o‘sha til egasi bo‘lmish xalqning tarixiy, ma‘naviy va moddiy madaniyati ko‘zgusi ekaniga guvoh bo‘lamiz. Shu sababli, turli til maqollarini qiyosiy o‘rganish millatning o‘ziga xos madaniy va milliy qirralarini ochishga yordam beradi, boshqacha qilib aytganda, o‘sha xalqning mentalitetini ko‘rsatadi.

“Mentalitet” tushunchasi tilshunoslik paradigmasiga kiritilganiga hali ko‘p bo‘lmagan bo‘lsa-da, hozirda juda keng doirada qo‘llanilmoqda. Tor ma‘noda mentalitet “fikrlash doirasi, dunyoqarash” mazmunida foydalanilsa, keng ma‘noda “xalqning axloqi, tarbiyasi va tasavvuri tushuniladi” [2, b.59].

Mentalitet tushunchasini tilshunos V.fon Gumboldt qarashlarida ham ko‘rishimiz mumkin. Uning fikricha, mentalitet – bu “xalqning nafaqat tilida, balki adabiyoti, dini va boshqa ma‘naviy jabhalarida ham o‘z aksini topgan xarakteridir”. Shunday ekan, yuqorida aytib o‘tilganidek, bu “milliy xarakter” xalqning dini, siyosati, urf – odatlari, ijtimoiy qatlami, turmush tarzi, tarixi va hatto geografik o‘rni bilan ham chambarchas bog‘liq.

Tilshunos olim Boldirev dunyo madaniyatlarini o‘tmishga, hozirgi kunga va kelajakka yo‘nalishiga qarab uch turga bo‘ladi. Birinchi guruh madaniyatlari “konservativ” madaniyatlar sifatida tasvirlanib, ularda an‘analarga katta ahamiyat beriladi. Ingliz, rus, xitoy, yapon va fransuz madaniyatlari bunday madaniyat turiga misol bo‘la oladi. Hozirgi kunga yo‘nalgan madaniyat vakillari bugungi kun bilan yashashadi. Ular ta‘sirchan bo‘lib, qarorlarni “shu yerda, hozirning o‘zida” qabul qilishadi. Ushbu madaniyatlarga Lotin Amerika mamlakatlari, filippinliklar, irlandiyaliklar kiradi. Bunday guruhga turklarni ham daxl qilsa bo‘ladi. Shimoliy amerikaliklar esa kelajakka yo‘nalgan madaniyatlar sirasiga

kiradi. Bunday madaniyatlarda rivojlanishga, kelajak uchun jamg‘arishga katta ahamiyat qaratiladi [3, b.76]. Ishimizda ko‘rib o‘tayotganimiz koreys va o‘zbek xalqlari madaniyatini “konservativ” madaniyatlar guruhiga kiritishimiz mumkin. Shu bois har ikki xalq maqollarida umuminsoniy qadriyatlar, fazilatlar va odatlar, falsafiy tushunchalar o‘xshash. Ahamiyatli tomoni shundaki, har ikki tilda mavjud bo‘lgan bir xil maqollar ba‘zan ikki xalq tomonidan bir xil, ba‘zan umuman boshqacha ifoda bilan o‘zining xususiyatlarini ochib beradi.

Koreys tilshunosi Bok-Myung Chang Sharq va G‘arb xalqlari qadriyatlarini quyidagicha farqlaydi [4, b.137] :

Sharq qadriyatlari tizimi	G‘arb qadriyatlari tizimi
Jamoatchilik va jamoaga qarab ish tutish	Shaxsiyat va yakkalik
Iyerarxiya/daraja/ijtimoiy mavqe	Tenglik
Hamkorlik	Mufavvaqiyat uchun raqobatlashish
Spiritualizm	Materialism
Rasmiyatchilik	Norasmiyatchilik
Andisha	Ochiq-oydinlik
Konservativlik	Liberallik
Odob-axloqqa asoslanish	Qoida va qonunlarga asoslanganlik

Demak, koreys va o‘zbek mentaliteti, milliy xarakterida o‘xshash tomonlari juda ko‘p. Jumladan, har ikki xalq maqollarida jamoaviy yakdillik, hamjihatlik va ahillikka targ‘ib ruhi aks etgan maqollar juda ko‘p uchrab, bu ushbu xalqlar tarixi va ular boshdan kechirgan ijtimoiy sharoitlar bilan bog‘liq.

O‘rta neolit davridagi Koreya iqlimi insonlarni to‘da bo‘lib yashashga majbur qilgan, chunki bunday iqlim sharoitida alohida oilalar bo‘lib hayot kechira olishning iloji yo‘q edi. Qishloq xo‘jaligida sholi yetishtirish asosiy tirikchilik manbasiga aylanganda esa, aholidan birgalikda sug‘orish inshootlari qurish talab etilgan. Ikkinchidan, VI asrdan boshlab Koreyada konfutsiychilik davlat mafkurasi sifatida shakllana bordi. Konfutsiychilikda alohida ta‘kidlangan qadriyatlardan biri esa jamiyat a‘zolarining bir-birlariga ma’sul va javobgar ekanliklaridir.

백지장도 맞들면 낫다. (Oddiy oq qog‘ozni ham birgalikda ko‘targan yaxshi)

함께 고민하면 슬픔은 덜어진다. (Birgalikda tashvishlanish g‘amni yengillatadi)

혼자서는 옹빠는 재간이 없다. (Qanchalik qobiliyatli bo‘lsang-da, yolg‘izlikda hech narsani eplolmaysan)

두 손뼉이 맞아야 소리가 난다. (Ikki qo‘l kafti bir-biriga urilsagina tovush chiqadi)

O‘zbek xalqining etnik jihatdan ko‘p tarmoqli va sertomir ekanligi uning mentalitetida barcha urug‘ va ijtimoiy qatlamlar uchun umumiy jihatlar, jamoa manfaatlari va yakdillikni taqozo qilib kelgan:

Yolg‘iz daraxt o‘rmon bo‘lmas.

Birlashgan o‘zar, birlashmagan to‘zar.

Yo'ldan chiqsang chiq, eldan chiqma.

Ikki qo'l qilgan ishni bir qo'l qilolmas.

Shuningdek, xalq ikki xalq madaniyatida ham mehmondo'stlik va bag'rikenglik tushunchalari ulug'lanadi, bu mavzudagi maqollar ham ko'pchilikni tashkil etadi:

거지도 손 볼 날이 있다. (*Gadoyning uyiga ham bir kuni mehmon keladi*)

Muqobili: Mehmon – atoyi xudo.

꽃이 좋아야 나비가 모인다. (*Gul yaxshi bo'lsa, kapalak ko'payadi*)

Muqobili: Mehmon mezbonga aziz, mezbon – mehmonga.

Ushbu maqollarda mehmonga bo'lgan hurmat, bag'rikenglik yaqqol ko'rinib turibdi. Ammo, ogohlantirmay keladigan va mezbon uyida ko'p qolib ketuvchi mehmonlar xushlanmasligini quyidagi maqollarda ko'rishimiz mumkin:

귀한 나그네 새벽에 온다. (*Aziz mehmon tongda keladi*)

Muqobili: Erta borsang, et pishar, kechga qolsang, bet pishar.

손은 갈수록, 비는 올수록 좋다.

(*Yomg'ir yoqqani sari, mehmonlar ketgani sari yaxshi*)

Muqobili: Chaqirilmagan mehmon – sariq itdan yomon.

승어와 손님은 사흘만 지나면 냄새난다.

(*Yangi baliq va mehmon uch kundan keyin sasir*)

Muqobili: Mehmonning otini asl derlar, uch kundan so'ng sasir derlar.

O'zbek xalq maqollaridagi mentalitet tushunchasiga to'xtaladigan bo'lsak, xalqimiz qonidagi bolajonlik to'g'risida eslamay ilojimiz yo'q. Dunyo millatlari orasida o'zbeklarchalik bolajon xalq yo'q. Shu sababli farzand, bolalar haqidagi maqollar o'zbek xalqining eng sevimli mavzularidan biridir:

Bol – shirin, bola boldan – bola shirin.

Farzandim – asal-qandim.

Qo'y qo'zichog'i bilan chiroyli, xotin – chaqalog'i bilan.

Farzand va ota-ona munosabati to'g'risidagi maqollar koreys xalq maqollari orasida ham ko'p uchraydi:

두벌자식이 더 곱다. (*Bolamning bolasi yanada shirin*)

Muqobili: Bolamning bolasi – qand-u o'rik donasi.

집 안에 어린 아이가 없으면, 지구에 태양이 없는 거와 같다.

(*Uy ichida bola yo'qligi yer sharida quyosh nuri yo'qligi bilan barobardir*)

Muqobili: Bolali uy – bozor, bolasiz uy – mozor.

제 새끼 밍다는 사람 없다.

(*Bolam yomon deydigan odam yo'q*)

Muqobili: Yomon bo'lsa ham omon bo'lsin.

아이가 셋이면 석 자 가시가 걸리지 않는다.

(Uchta bola bor uyda onaga yegani tikan ham tegmas)

Muqobili: Bolalik qarg‘aga don tegmas.

Endi esa o‘zbek va koreys xalq maqollarida aks etgan tarbiya masalasiga to‘xtalsak. Buyuk ma‘rifatparvar Abdulla Avloniy tarbiya jarayoniga to‘xtalar ekan shunday deb yozadi: “Tarbiya qilguvchilar tabib kabidurki, tabib xastaning badanidagi kasaliga davo qilgani kabi tarbiyani bolaning vujudidagi jahl maraziga “yaxshi xulq” degan davoni ichidan, “poklik” degan davoni ustidan berub, katta qilmog‘i lozimdur” [5]. Ushbu fikrlarning o‘zi tarbiya jarayonining mohiyatini ochib beruvchi dalil vazifasini o‘taydi.

Xalq og‘zaki ijodining o‘ziga xos shakl va ma‘no munosabatiga ega bo‘lgan xalq maqollarida ham tarbiya masalasi eng asosiy mavzulardan biri sanaladi. Ularda tarbiyaning muhim jaroyon ekanligi va unda nimalarga e‘tibor berish kerakligi maqolda berilayotgan fikr va hukmga asos bo‘ladi.

Ma‘lumki, tarbiyaning asosi yoshlikda qo‘yiladi. Inson bolalikda sodda, ishonuvchan, samimiy, bo‘ladi. Aynan shu davrdan bolaga e‘tiborli bo‘lish, odobi va tarbiyasini nazorat qilish, o‘rgatish talab etiladi:

자식도 농사와 같다. (Bola ham hosilga o‘xshaydi)

Muqobili: Daraxtdan meva olaman desang, niholligidan parvarish qil.

Har ikkala maqoldagi “hosil” va “nihol” misolida yosh bola nazarda tutilib, uni tarbiyasini navniholligidan, bolaligidan nazorat qil, to‘g‘rilik tomonga eg, aks holda egri o‘sishi, tarbiyasini, odobini buzishi mumkinligi uqtiriladi.

그 아버지에 그 아들. (Otasi qanday bo‘lsa, o‘g‘li ham shunday bo‘ladi)

자식을 복 전에 어머니를 보랬다. (Bolasini ko‘rishdan oldin onasini ko‘r)

윗물이 맑아야, 아랫물이 맑다. (Suvning usti tiniq bo‘lsa, osti ham tiniq bo‘ladi)

Ushbu maqollarga muqobil sifatida esa o‘zbeklardagi “Yaxshi otadan – yaxshi o‘g‘il”, “Onasini ko‘rib qizini ol”, “Kichiklar kattaga ergashar” maqollarini keltirish mumkin. Chunki ota-onaning qandayligini ko‘rib, ular tarbiya qilgan farzandlarga baho beriladi. Bunga sabab, farzand, odatda, ota-onasidan o‘rnak oladi, ularga o‘xshashga harakat qiladi. Ota-onaning qandayligi farzandda aks etadi. Tarbiyaga oid bunday maqollarni har ikkala xalq og‘zaki ijodi namunalari orasida ko‘plab uchratish mumkin. Boisi, tarbiya har qanday zamonda va makonda xoh u o‘zbek, xoh u nemis bo‘lsin, eng muhim masala sanaladi.

Yana shuni ham e‘tirof etish kerakki, “qaynona” va “kelin” obrazlari nafaqat o‘zbek maqollarida, balki, koreys xalq maqollarida ham ko‘p yoritiladi. Buning sababi koreys va o‘zbek xalqida ota-onani ulug‘lash, ular qariganda g‘amxo‘rlik qilish millatning qon-qoniga singib ketgan qadriyat, eng oliy burch hisoblanadi. Shu boisdan farzandlar oila qurgandan so‘ng ham ota-onalari bilan birgalikda yashab kelishgan. Shu bois qaynona kelin mavzusi kundalik hayotning ajralmas qismi bo‘lib, har ikki xalqda ham bu munosabatlarga jiddiy yondashiladi. Masalan:

둘째 며느리 삼아 보아야 말며느리 착한 줄 안다. (*Ikkinchi kelinni olgandan keyin birinchisining yaxshiligini bilasan*)

사위 사랑은 장모 며느리 사랑은 시아버지. (*Kuyovni qaynona, kelinni qaynота xushlar*)

영감님 주머니 돈은 내 돈이요 아들 주머니 돈은 사돈네 돈이다. (*Cholimning puli mening pulim, o'glimning puli kelinimniki*)

O'zbek maqollaridan esa “Kelin bilan qaynona – o't bilan suv”, “Qaynота ham – ota, qaynona ham – ona”, “Cholimning topganini yayrab yeyman, o'glimning topganini ingrab yeyman” maqollarini misol qilib keltirishimiz mumkin.

Xulosa qilib aytganda, maqollar bu xalqning madaniy merosidir. Ularda o'sha xalqning barcha o'y – fikrlari, dunyoqarashi, turmush tarzi, fe'l-atvori va e'tiqodi aks etadi. Har bir millat o'ziga xos tavsiflarga ega ekan, bu ularning maqollariga ham ta'sir etmay qolmaydi. Hatto maqollardagi mavzular o'xshash bo'lsada, ulardagi obrazlar takrorlanmasligi bilan ajralib turadi. Aynan ana shu tasvirlar maqollardagi milliy bo'yoqdorlikni ta'minlaydi [6, b.67].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Порудоминский В.И. Жизнь и слово: Даль. Повествование. – М.: Мол. Гвардия, 1985. – 171 С.
2. Гачев Г.Д. Национальные образы мира. Космо-Психо-Логос. – М., 1995. – 59 С.
3. Болдырев В.Е. Введение в теорию межкультурной коммуникации. Курс лекций. – М.: Русский язык, 2009. – 76 С.
4. Chang B. M. Cultural identity in Korean English // Pan-Pacific Association of Applied Linguistics. – 2010. – №14 (1). – 137 p.
5. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. – T.: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2004.
6. Axmedova U.K. Ingliz va o'zbek maqollarining lingvokulturologik va semantik xususiyatlari: Magistr akademik darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya – Urganch, 2014. – 67 b.